Výuka českého jazyka jako prostor komplexního a hodnotově ukotveného učení: případová studie integrace charitativního projektu do školní výuky

Kateřina Bernatíková

Gymnázium Josefa Božka Český Těšín, bernatikova@gmct.cz

Současná výuka českého jazyka stojí před proměnou, kterou výrazně akcentuje revidovaný RVP ZV. Důraz se přesouvá od izolovaného osvojování učiva k takovému pojetí výuky, které sleduje smysluplné užívání jazyka, práci s textem v různých situacích a propojení školního učení s reálným životem žáků (srov. revidovaný RVP ZV). Pro vzdělávací obor Český jazyk a literatura je tento posun zvlášť podstatný, protože se bezprostředně týká čtenářské a pisatelské gramotnosti, kterou revidované kurikulum výrazně akcentuje. Tu přitom nelze rozvíjet pouze prostřednictvím školních simulací. Její rozvoj vyžaduje situace, v nichž text není jen předmětem cvičení, ale skutečným prostředkem dorozumění, rozhodování a jednání.

Jedním z efektivních nástrojů naplňování těchto cílů se ukazuje integrace charitativních aktivit do výuky. Na našem gymnáziu je již čtrnáct let součástí školní kultury charitativní projekt Blešák. Jeho organizace současně vstupuje do výuky českého jazyka. Smyslem předkládaného textu není akci pouze popsat. Cílem je ukázat, jak může podobný projekt fungovat jako didakticky nosná komplexní úloha, která propojuje všechny složky předmětu český jazyk a literatura, proměňuje motivaci žáků a přináší do výuky hodnotový rozměr.

Teoretický rámec: komplexnost, autenticita a hodnotovost

Didaktika českého jazyka dlouhodobě upozorňuje na riziko fragmentace výuky. Jazyková, slohově-komunikační a literární rovina se často vyučují odděleně a žák jen obtížně hledá jejich vzájemné vazby. Takové pojetí vede k tomu, že se z jazyka stává soubor oddělených poznatků a z textu školní artefakt, který jen vzdáleně připomíná situace, v nichž se s textem pracuje mimo školu.

V kontextu revidovaného kurikula je proto důležitý pojem komplexnosti. Nejde jen o to, že jedna aktivita rozvíjí více dovedností najednou. Komplexní úloha vyžaduje, aby žák plánoval, rozhodoval se, přizpůsoboval se měnící se situaci a nesl za svůj text i jednání odpovědnost. Blešák představuje prostředí, které umožňuje překonat tradiční pojetí předmětu. Jeho síla spočívá v komplexnosti: propojuje školní výuku s mimoškolním kontextem, integruje různé jazykové praktiky a rozvíjí žákovské dovednosti v autentických situacích. Projekt se stává místem, kde je možné naplnit klíčové východisko kurikulární reformy: výuka má být živá, soudržná a smysluplná, ne odtržená od reality. Žáci vědí, proč činnost dělají, komu pomáhají a jaký má jejich jednání dopad.

Charitativní projekt jako vzdělávací prostředí: charakteristika Blešáku

Blešák vznikl jako školní charitativní iniciativa a postupně se proměnil v akci, která výrazně přesahuje rámec jednorázového předvánočního prodeje. Jeho výtěžek dlouhodobě směřuje organizaci HAIMA Ostrava, jež podporuje děti s hematoonkologickým či jiným vážným onemocněním. Pro školu je důležitá právě kontinuita: nejde o náhodný dobročinný akt, ale o tradici, k níž se jednotlivé ročníky vztahují a kterou v různé podobě přebírají. To je z didaktického hlediska podstatné, protože žáci nevstupují do zcela uměle vytvořené situace, nýbrž do projektu, který má jasnou historii, očekávání i konkrétní adresáty.

Příprava Blešáku začíná v podstatě na začátku školního roku. Žáci plánují, komunikují, shánějí věci na prodej, vytvářejí vizuály, navrhují stanoviště, sestavují nabídku aktivit, tvoří textové výstupy, zajišťují propagaci. Právě tato mnohovrstevnatost z akce činí pedagogicky zajímavé prostředí. Žáci zde jednají v situaci, která není jen „jako". Při psaní žádosti jim skutečně jde o získání sponzorského daru, a proto si dávají záležet na formě, struktuře i správnosti textu. Při tvorbě plakátu vědí, že skutečně potřebují oslovit publikum – nejen své spolužáky, ale také širokou veřejnost. Po skončení akce nepíší slohovou práci pro učitele, ale veřejný text, který má reprezentovat školu a vysvětlit smysl celé aktivity. Projekt postupně překročil rámec školní aktivity a stal se součástí širšího

veřejného prostoru. Opakovaně se objevuje v regionálních i celostátních médiích, což zvyšuje nároky na komunikační dovednosti žáků a posiluje autenticitu celé činnosti. Autenticita zde zásadně mění kvalitu žákovské práce: jazyk je používán k dosažení cíle, nikoli k naplnění zadání.

Rozvoj pisatelské gramotnosti: text jako skutečný čin

Pisatelská gramotnost se v Blešáku nerozvíjí pouze tím, že žáci „hodně píší". Rozhodující je, že vstupují do různých komunikačních situací a musí přemýšlet o funkci textu, adresátovi i očekávaném účinku. To se ukazuje například při formulaci žádostí o sponzorské dary. Žáci brzy zjišťují, že nestačí napsat „správně". Text musí být věcný, zdvořilý, přesvědčivý a zároveň dostatečně konkrétní. Podobně při tvorbě propagačních textů nestačí mechanicky sdělit datum a místo konání; je třeba nalézt tón, který bude odpovídat charitativnímu charakteru akce, ale nebude patetický ani prvoplánově emotivní. Žáci si uvědomují, že plakát s upoutávkou (nebo video, motivační heslo či cokoliv jiného) nemůže být stejný pro spolužáky ze školy a např. pro širokou veřejnost.

V těchto situacích se velmi zřetelně ukazuje význam revize textu. Žáci texty přepracovávají, konzultují a upravují podle zpětné vazby, protože na nich skutečně záleží. Pisatelská gramotnost se tak rozvíjí v plném procesu psaní: od plánování přes formulaci až k opravám a konečné redakci. Významné je i sdílené autorství. Mnohé texty nevznikají individuálně, ale v dialogu. Právě při společném rozhodování o formulacích se ukazuje, zda žák opravdu rozumí stylistickým rozdílům, zda dokáže obhájit své řešení a zda umí text přizpůsobit situaci. Ze zkušenosti vyplývá, že právě tato odpovědnost za účinnost textu bývá silně motivační. Žáci, kteří při běžném slohovém cvičení pracují spíše formálně, zde často přistupují k textu mnohem soustředěněji, protože vnímají jeho reálný dopad.

Rozvoj čtenářské gramotnosti: interpretace textu i života

Podobně podstatný je přínos projektu pro čtenářskou gramotnost. Ta se zde nerozvíjí jen četbou literárních ukázek, ale také průběžnou prací s autentickými texty různých typů. Žáci čtou a vyhodnocují e-mailovou komunikaci, mediální sdělení, instrukce, děkovné dopisy i texty, které sami následně převádějí do jiného komunikačního režimu. Učí se rozpoznávat, co je v textu podstatné, jaký je jeho záměr a jak lze jeho obsah využít ve vlastní činnosti.

Významnou roli zde hraje také literatura. Témata nemoci, pomoci, křehkosti, solidarity či lidské důstojnosti jsou v literární výchově přítomna často, avšak bez osobní zkušenosti mohou zůstávat pro část žáků vzdálená. Blešák vytváří situaci, v níž se interpretace

literárního textu přirozeně prohlubuje, protože žáci mají k tématu konkrétnější vztah. Čtou-li text o utrpení nebo o lidské vzájemnosti, nevstupují do něj pouze jako čtenáři plnící školní úkol, ale jako ti, kdo už sami zažili, že slova, gesta a organizovaná pomoc mohou mít skutečný dopad. Neznamená to, že by každá interpretace byla automaticky hlubší; spíše se otevírá prostor pro citlivější otázky, osobnější čtenářskou reakci a propojení textu se zkušeností.

Propojení složek českého jazyka v komplexní úloze

Jedním z největších didaktických přínosů Blešáku se jeví právě to, že jednotlivé složky českého jazyka zde nelze oddělit. Jazyková rovina se přirozeně objevuje ve chvíli, kdy je třeba rozhodnout o stylové vhodnosti, formulaci oslovení, práci s mírou formálnosti nebo o tom, jak upravit text tak, aby působil přesvědčivě a kultivovaně. Slohová rovina vstupuje do hry při volbě komunikačního záměru, žánru a kompozičního postupu. Literární rovina pak poskytuje zkušenost s textem jako s prostorem interpretace a hodnotového promýšlení.

Když žák upravuje veřejné poděkování sponzorům, používá současně jazykové znalosti, slohové dovednosti i kulturní cit pro konkrétní situaci. Když interpretuje literární text s tematikou pomoci a zároveň promýšlí, jak bude mluvit s návštěvníky akce, přítomnými médii nebo jak představí její smysl mladším spolužákům, přechází mezi jednotlivými rovinami výuky zcela přirozeně. To je stav, k němuž revidovaný RVP ZV směřuje: nikoli k paralelnímu rozvíjení oddělených oblastí, ale k jejich smysluplnému propojování v činnostech, které mají pro žáka význam.

Kompetence v reálném kontextu: projekt jako živá laboratoř RVP ZV

Blešák umožňuje přirozené naplňování všech kompetencí. Komunikační kompetence je zřejmá téměř nepřetržitě: žáci oslovují partnery, vysvětlují smysl akce, reagují na dotazy veřejnosti i spolužáků a musí volit přiměřený způsob vyjadřování v různých prostředích. Silně se uplatňuje i posilování kompetence osobnostní a sociální. Projekt klade nároky na spolupráci, na přijímání rolí, na vzájemnou pomoc i na schopnost zvládat napětí, které při větší společné akci nevyhnutelně vzniká. Vedle toho se přirozeně rozvíjí i kompetence občanská a udržitelnosti: žáci si uvědomují, že škola není uzavřená instituce sama pro sebe a že jejich činnost může vstupovat do veřejného prostoru.

V praktické rovině má velký význam také kompetence k podnikavosti a pracovní, protože projekt vyžaduje plánování, organizaci času, nakládání s materiálem i základní

odpovědnost při práci s financemi. Revidované kurikulum zároveň otevírá prostor pro digitální a kulturní kompetenci; i zde Blešák nabízí konkrétní situace, od práce s grafickými editory a sociálními sítěmi až po promýšlení vizuální a kulturní podoby celé akce. Je však důležité dodat, že samotná existence projektu ještě rozvoj kompetencí nezaručuje. Bez cílené pedagogické reflexe by se některé činnosti mohly zúžit na pouhé „udělání akce". Teprve ve chvíli, kdy učitel zkušenost vrací do výuky, pojmenovává ji a spojuje s textovou, jazykovou a literární prací, stává se projekt skutečně vzdělávací situací.

Pedagogická reflexe: jak Blešák působí na žáky

Z dlouhodobé pedagogické zkušenosti se ukazuje, že dopad projektu na žáky bývá výrazný a často přesahuje to, co lze zachytit běžným hodnocením. Někteří žáci si odnášejí především zkušenost, že dokázali obstát v náročné komunikační situaci. Jiní si uvědomí, že jejich text nebo způsob vystupování může mít konkrétní účinek. Pro další je důležitý samotný rozměr pomoci a vědomí, že škola může být místem, kde se nepracuje jen pro známku, ale také pro někoho mimo bezprostřední školní komunitu. V tomto smyslu projekt silně proměňuje motivaci: jazyk přestává být jen obsahem předmětu a stává se prostředkem jednání, vztahu a odpovědnosti.

Současně je ale třeba připustit, že účinek projektu není u všech žáků stejný. Právě zde se ukazuje jeden z jeho limitů. Ti aktivnější často přirozeně přebírají hlavní roli, zatímco část třídy má tendenci zůstávat v pozadí. Nedá se tedy předpokládat, že silná zkušenost vznikne automaticky pro všechny stejně. Je třeba promýšlet dílčí role, zadání a navazující reflexi tak, aby se projekt nestal pro některé žáky jen akcí, kterou „zařídí ti schopnější". Druhým limitem je organizační a časová náročnost. V určité fázi příprav se snadno stane, že praktická stránka akce začne dominovat a didaktický záměr se oslabí. Pokud učitel vědomě nevytvoří prostor pro návrat k textům, k jejich rozboru a k reflexi komunikačních rozhodnutí, může projekt sklouznout k úspěšné organizaci bez hlubšího vzdělávacího zhodnocení. Právě proto je třeba vnímat Blešák nikoli jako samozřejmé dobro, ale jako příležitost, která se musí pedagogicky promýšlet.

Potenciál charitativních projektů v české škole

Přes uvedené limity se ukazuje, že charitativně orientované projekty mohou být pro výuku českého jazyka mimořádně cenné. Ne proto, že by samy o sobě garantovaly lepší výuku, ale proto, že nabízejí situace, které škola jinak vytváří jen obtížně. Přivádějí do výuky skutečné adresáty, reálné texty, nenapodobitelné komunikační okolnosti i silný hodnotový rozměr. Zároveň narušují představu, že učebna je jediným legitimním

prostorem výuky. To je z hlediska současného kurikula důležité, protože právě propojení školy s životem mimo ni patří k jeho výrazným akcentům (NPI ČR, n.d.).

Nelze ovšem jednoduše doporučit, aby každá škola převzala tentýž model. Podstatná není vnější forma akce, ale to, zda je projekt opravdu ukotven ve školní kultuře, zda má srozumitelný smysl a zda učitel dokáže jeho průběh převést do didaktické práce s jazykem a textem. Jinými slovy: ne každá charitativní akce je automaticky vhodným tématem pro výuku českého jazyka. Tam, kde se však podaří propojit autenticitu, reflexi a promyšlené vedení, vzniká prostor, v němž se jazykové vzdělávání přibližuje tomu, co od něj revidované kurikulum očekává.

Závěr

Integrace Blešáku do výuky českého jazyka ukazuje, že výuka může být současně odborná, didakticky promyšlená i lidsky živá. Projekt zde nefunguje jako ozdoba školního života ani jako morální kulisa, ale jako konkrétní komplexní úloha, v níž se přirozeně rozvíjí čtenářská a pisatelská gramotnost, propojují se jednotlivé složky předmětu a otevírá se prostor pro naplňování kompetencí v reálném kontextu.

Stejně důležité je však připomenout, že síla takového projektu nespočívá v jeho bezproblémovosti. Právě organizační náročnost, proměnlivá míra zapojení žáků i nutnost vědomé reflexe ukazují, že smysluplná výuka nevzniká sama od sebe. Vyžaduje pečlivé pedagogické vedení. Pokud se však tento předpoklad podaří naplnit, může být charitativní projekt mimořádně silným dokladem toho, že český jazyk ve škole není jen předmětem, ale prostorem pro myšlení, komunikaci, vztahy a odpovědnost.

Zdroje

Národní pedagogický institut České republiky. (n. d.). *Rámcové vzdělávací programy pro základní vzdělávání*. Získáno 21. března 2026 z https://www.npi.cz/ramcove-vzdelavaci-programy-zakladni-vzdelavani